

GILLES KEPEL
CESTA Z CHAOSU

KAROLINUM POLITEIA

Cesta z chaosu

Krise ve Středomoří a na Blízkém východě

Gilles Kepel

Z francouzského originálu *Sortir du chaos. Les crises en Méditerranée et au Moyen-Orient*, vydaného nakladatelstvím Gallimard roku 2018, přeložila Šárka Belisová.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1
www.karolinum.cz

Praha 2022

Edici Politeia řídí Milan Znoj a Matěj Spurný

Redakce Adéla Petruželková

Grafická úprava Jan Šerých

Mapy podle předloh Fabrice Balanche Jaroslav Synek

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První české vydání

© Univerzita Karlova, 2022

© Éditions Gallimard, 2018

Maps © Fabrice Balanche, 2018,

adaptation by Edicarto;

Czech version © Jaroslav Synek, 2022

Translation © Šárka Belisová, 2022

Afterword © Luboš Kropáček, 2022

Cover photo © Francesco Mantovani, Gallimard

ISBN 978-80-246-5179-8

ISBN 978-80-246-5183-5 (pdf)

ISBN 978-80-246-5184-2 (epub)

ISBN 978-80-246-5185-9 (mobi)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Mému otci

OBSAH

- 11 ÚVOD
Hrob pro Sýrii
- 19 ČÁST PRVNÍ
Barel a Korán
- 20 KAPITOLA PRVNÍ
Islamizace politického řádu (1973–1979)
- 20 Soumrak arabského nacionalismu
- 24 Ramadánová válka v říjnu 1973: ropná zbraň a protodžihád
- 27 Pozvolná islamizace společnosti
- 32 Klíčový rok 1979: rivalita mezi šiity a sunnity
- 40 KAPITOLA DRUHÁ
Výpad mezinárodního džihádu proti „blízkému nepříteli“
(1980–1997)
- 40 Boj za dohled nad islamizací v osmdesátých letech
- 54 Rok 1989: džihád a pád komunismu
- 59 První fáze džihádismu neuspěla: devadesátá léta
- 63 Džihád v Alžírsku a první teroristický útok ve Francii (1992–1997)
- 69 Neplodný džihád v Egyptě (1992–1997) a v Bosně (1992–1995)
- 76 Džihádizace palestinského konfliktu

- 81 KAPITOLA TŘETÍ
Druhá fáze džihádu: Al-Káida proti „vzdálenému nepříteli“
(1998–2005)
- 81 Usáma bin Ládín a al-Káida
88 Jezdci pod zástavou Prorokovou
90 Od druhé intifády k 11. září: exemplárnost sebevražedného atentátu
93 Kataklyzma z 11. září
98 Neokonzervativci v džihádistickém zrcadle: „válka proti teroru“
- 110 KAPITOLA ČTVRTÁ
Třetí džihádistická generace: síť a území (2005–2017)
- 117 DRUHÁ ČÁST
„Arabská jara“ a džihádistický „chalífát“
- 118 ÚVOD
- 131 KAPITOLA PRVNÍ
Povstání prvního typu: od pádu despotů po rozvrat společnosti
- 131 Tuniská demokracie: mezi sociálním rozkolem a nebezpečím džihádismu
149 Egypt v sevření: Muslimské bratrstvo proti vojenské společnosti
169 Rozpad Libye: Od „bezzásadového státu“
ke kmenově-džihádistické společnosti bez pravidel
188 Závěr: Demokracie, zablokování, nebo chaos
- 191 KAPITOLA DRUHÁ
Povstání druhého typu: rozkol mezi šiismem a sunnismem a ztroskotání vzpour
- 193 Neúspěch sunnitského povstání v Bahrajnu
198 Od jemenského tribalismu k boji o identitu
210 Od povstání v Sýrii po džihád v Levantě
253 Závěr
- 255 TŘETÍ ČÁST
Po zániku Islámského státu: Rozpad a přeskupování
- 256 KAPITOLA PRVNÍ
Štěpení „sunnitského bloku“
- 257 Ostrakismus vůči Kataru
266 Revoluce z rijádského Ritz-Carltonu
271 Porážka sunnitů a spoluúčast šíitů na správě Iráku

284	KAPITOLA DRUHÁ
	Globální dopad bitvy o Levantu
285	Oznámení porážky syrského povstání
292	Od Afrínu po Kirkúk: návrat k „neštěstí“ Kurdů
301	Hegemonie Íránu, nebo říše na hliněných nohou?
314	Od „ruské chvíle“ k putinovskému dilematu
334	ZÁVĚR
	Zlomové linie na Blízkém východě a globální tektonika
341	PODĚKOVÁNÍ
344	CHRONOLOGIE
375	Přemýšlet a odpovědně jednat (Luboš Kropáček)
384	REJSTŘÍK

ÚVOD

HROB PRO SÝRII

Čtyři desetiletí předtím, než jsem začal psát tuto knihu, jsem v letech 1977–1978 jako student arabského jazyka strávil rok v syrském Damašku v rámci stáže na Francouzském institutu. Pro nastávající arabisty to byla povinná součást studia, jež nám měla zajistit přístup ke gramatickým a fonologickým tajům Orientu, o něž jsme se vášnivě zajímali. Ti, kdo nepobývali v „Šámu“, jak jsme tomu mezi sebou říkali, to až na vzácné výjimky s takovouto kariérou nemohli myslet vážně. Starý semitský výraz, stále ještě běžně užívaný v místním dialektu, je označením pro Levantu, rozsáhlou oblast východního Středomoří a zároveň její tradiční hlavní město. V muslimské geografii z pohledu od západu čelem k Mekce Šám označuje levou stranu nebo též sever, přičemž na jeho protilehlé straně leží Jemen, tedy pravá strana neboli jih.

Nikdo z mých spolužáků ani já sám bychom si nedokázali představit, že o čtyřicet let později se slovo Šám stane součástí svolávacího pokřiku džihádistů z francouzských předměstí, ucházejících se o přijetí do řad „Islámského státu“ (v arabštině zkráceně Dá‘iš) s cílem hromadně vraždit „odpad-

líky“ - zejména alavity hlásící se k ezoterické víře, mezi něž patřil i syrský prezident Háfiz Asad (jeho synovi Baššárovi tehdy bylo dvanáct let) - a pak se vrátit s cílem zabít vlastní „nevěřící“ spoluobčany, kteří se právě nacházeli v klubu Ba-taclan a na stadionu Stade de France. A ani v tom nejhorším snu by mě nenapadlo, že se jako ostřílený arabista ocitnu na seznamu odsouzenců k smrti, který vytvořil francouzsko-alžírský islamista pocházející z Roanne a Oranu, toho času žijící v syrském městě Rakka, kde si „Islámský stát“ vytvořil svoji efemérní metropoli. Rozsudek byl vysloven prostřednictvím aplikace Facebook.live, kterou použil jeho přísluhovač, francouzsko-marocký vrah policisty a jeho manželky v departementu Yvelines. Nepomyslel bych si ani, že v důsledku toho budu žít v Latinské čtvrti, tedy v samém historickém centru Paříže, pod policejní ochranou. Tenkrát ovšem neexistoval internet, něco takového bylo naprosto nepředstavitelné, nemyslitelné, a cizí země uzavřené uvnitř hranic, které odpovídaly téměř počtu území vymezených tlustými černými čarami, si člověk představoval na základě dvourozměrného atlasu. Tak alespoň v roce 1974 vypadala mapa římské říše pověšená nad tabulí v učebně, kde probíhal přípravný program určený pro zájemce o studium na École Normale Supérieure. Právě ona podnítila mé zaujetí pro Orient a přiměla mě k tomu, abych se následujícího roku nalodil v Benátkách na plavidlo mířící do Istanbulu, Levanty a Egypta a abych krajiny do ní zakreslené objevoval naživo. Dnešní neomezený přístup do soukromí, který umožňují počítačové a sociální sítě ovlivňující myšlení lidí a jejich představy o světě, mnohdy vnášející do jejich myslí zmatek, tehdy vůbec nešlo předvídat. S ním jde ruku v ruce stírání vzdáleností a perspektivy, ale i ztráta orientační bodů, pokud jde o prostor a čas, což vedlo k tomu, že jsme v následujících čtyřech desetiletích jakoby ztratili kompas.

V samotném Damašku byl koncem sedmdesátých let klid, ale sousední Libanon už tehdy pustošil chaos. Občanská válka provázená zvěrstvy, v níž vyústily rozdílné politicko-náboženské linie, svědčila o tom, že zde došlo ke spletení dvou identit - „islámsko-progresivní“ a „křesťansko-konzervativní“. Tato hybridní pojmenování orientace vystihovala povahu konfliktu, který vypukl kolem přítomnosti ozbrojených palestín-

ských uprchlíků v Libanonu a postavil proti sobě v boji o moc křesťanské maronity, kteří byli na demografickém sestupu, ve velké většině prozápadní, a sunnity přitahované spíš socialistickým táborem – odtud jejich označení „progresivní“, které dnes působí kuriózně a zastarale. Tehdy si dost málo pozorovatelů povšimlo, že jde o hru ropných monarchií Arabského poloostrova a saúdského wahhábismu, pohádkově zbohatlých krátce po říjnové válce v roce 1973 díky závratnému zvýšení cen ropy, jež z nich učinilo hlavní aktéry prudce nakažlivé reislamizace v této oblasti a cílilo na narušení kosmopolitního ducha Levanty mého mládí. A nikoho nenapadlo, že v závěsu s ním přijde íránská revoluce a udělá z dříve menšinových šíitů, kteří se však radikalizovali konkurenční islamistickou doktrínou, hlavní politickou sílu v Libanonu a poté na rozlehlém území ve tvaru měsíce procházejícího přes Sýrii, Irák a Persii.

Já a moji spolužáci toho času na studijním pobytu ve Francouzském institutu v Damašku jsme byli levantskou civilizací fascinováni a dělali si o ní iluze všeho druhu. Zatím jsme toho měli málo načteno a ještě jsme se neseznámili s korpusem cestopisné literatury vztahující se k Orientu, zanechané našimi předchůdci jako Constantin François de Chassebœuf, hrabě de Volney, nebo François René Chateaubriand. Vesměs jsme byli prodchnuti povšechnou levičáckou ideologií, která po květnu 68 ve Francii vévodila studentskému mikrokosmu. Její původní dogmatismus z ní však v následujících deseti letech vyprchal a zbyla přibližná doxa, obecný názor, zmatečná představa o světě postavená na několika jistotách, které se točily kolem antiimperialismu a antisionismu. Dokud se nezhroutily, měla Sýrie za Háfize Asada, stojícího v čele odporu proti Izraeli, naše hlasy předem jisté.

Tento názor jsem však zanedlouho přehodnotil. Oblíbil jsem si syrský venkov – připomínal mi rodnou vesnici v okolí Nice, kde jsem v dětství trávil prázdniny, a také zpěv z Odyssey, který jsme se učili v přípravce v rámci předmětů věnovaných řecko-latinským humanitním studiím. Nicméně tato romantická podobnost nedokázala dost dlouho zastírat brutalitu režimu a násilí společnosti, jejichž dokonalé ztvárnění jsem později objevil v komiksových albech *Jednou budeš Arab*, která v roce 2014 vytvořil francouzský výtvarník Riad Sattouf

(narozen v roce 1978). Přesně odpovídalo tomu, co jsem tehdy zažil a odpozoroval na vlastní oči. Já a moji spolužáci jsme nebyli zvyklí na to, aby naši svobodu v Latinské čtvrti, v níž jsme se tehdy hlavně pohybovali, cokoli omezovalo. Když jsme však začali poznávat, jak funguje běžná diktatura „levice“, která zakazovala mluvit o těch, kdo zmizeli v žalářích, a stýkat se s jejich blízkými, naučili jsme se na veřejnosti nemluvit tak nahlas a raději nikomu nedůvěřovat. Ve Francouzském institutu v Damašku jsem se seznámil s vědcem Michele Seuratem, o osm let starším než já (narodil se v roce 1947). Tento vynikající arabista a sociolog, jehož ovlivnil Alain Touraine, se ve svých pracích zabýval analýzou syrského režimu. Poté přesídlil se ženou a dcerkami do Libanonu, kde za své badatelské úsilí zaplatil životem – 22. května 1985 byl na bejrútském letišti unesen a uvězněn jako rukojmí obskurní „Organizace islámského džihádu“ řízené z Teheránu a Damašku. Jakožto „specializovaný vědec-špion“, řečeno slovy jeho vrahů, zemřel v roce 1986, ještě dřív, než mohl být osvobozen.

Avšak už předtím, než došlo k této události, jež mě poznamenala na celý život a hluboce ovlivnila můj pohled, se dostavila deziluze způsobená šokem ze syrské reality. Když jsem se po stáži v Sýrii vrátil do Paříže, pln obdivu k Michelu Seuratovi jsem se rozhodl neusilovat dál o studium klasických humanitních věd v kombinaci se starověkou arabskou civilizací, ale vydat se dál cestou politologických studií zaměřených na osvětlení dramatu, jež se právě odehrávalo na Blízkém východě a připravilo mě o mé naivní jistoty. Jen co jsem byl v roce 1978 přijat ke studiu na pařížské fakultě politických věd Sciences-Po, byl jsem konfrontován s dalším paradoxem: v Íránu vypukla „islámská revoluce“. Navzdory roku strávenému v Damašku jsem neměl dostatečný odstup, který by mi v perspektivě dalšího vývoje umožnil tušit, jaký dopad bude mít šíitská antiimperialistická „revoluční“ islamizace zahájená v Teheránu a její „reakční“ sunnitský antisocialistický pandán v Rijádu. Přitom právě v sedmdesátých letech 20. století byl uveden do pohybu cyklus chaosu, jehož dvěma hlavními hybateli byly závratný nárůst příjmů z ropy a vyhrocení politického islámu, jež se Levantě staly osudnými. Korelace těchto dvou jevů strukturovala uplynulou polovinu století a táhla se přes dvě generace. A svého nestvůrného paroxysmatu v podobě vy-

hlášení „chalífátu“ (tzv. Islámského státu) dosáhla na počátku ramadánu dne 29. června 2014 právě v zemi Šámu. Toho roku došlo k strmému pádu cen ropy o neslýchaných 70 procent. Bylo nutno znovu důkladně rozvážit střednědobé a dlouhodobé scénáře rozvoje oblasti, její politické, ekonomické a sociální modely včetně místa, jaké v ní zaujímá náboženství. Vzniklá situace byla výslednicí několika příčin, jednou z nich byl nástup těžby ropy z břidlice ve Spojených státech amerických, které se spolu s Ruskem a Saúdskou Arábií opět staly jedním z jejích předních světových producentů. K dočasnému poklesu kurzů však přispívala snižováním poptávky i změna chování spotřebitelů v zemích sdružených v Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), vedená perspektivou rozšíření elektrických vozidel. Tyto souběžné jevy vystaví zkoušku rentiéřskou ekonomiku, jak jsme ji poznali během uplynulých padesáti let na Blízkém východě, ale i trvanlivost jeho důsledku, hegemonie politického islamismu propagovaného jak arabskými ropnými monarchiemi, tak jejich íránskými rivaly na protilehlém břehu Zálivu.

O zcela novém přerušení ekonomických a politických vztahů mezi dynastiemi poloostrova a salafistickým establishmentem, který během těchto desetiletí přiznával jejich moci náboženskou legitimitu a zároveň se díky jejich směřování k sunnitskému bloku muslimského světa šířil dál, svědčí jedna zdánlivě triviální událost – dekret saúdského krále Salmána z 26. září 2017 povolující ženám řídit automobily od konce ramadánu (června) roku 2018, a to navzdory protestům ulemů (‘ulamá’) ve jménu jejich rigidní koncepce morálky. Tento dekret znamenal skok přes sedmadvacet let – jednu generaci – od data 6. listopadu 1990, jež spustilo pronásledování a hanobení Saúdských Arabek usednuvších ve své zemi za volant. Dvaatřicetiletý korunní princ Muhammad bin Salmán, konfrontován s nutností reorganizovat pracovní trh a pustit na něj ženskou část populace, tak v zájmu zajištění fungování země v „poropné éře“ ženám uděluje povolení k mobilitě a jako první v gerontokratické monarchii v listopadu 2017 kritizuje eskalaci extremismu, v níž se podle něho jeho země od roku 1979 angažovala. Onen rok totiž začal návratem ájattolláha Chomejního z exilu do Teheránu a skončil sovětskou invazí v Afghánistánu. To byla v této zemi předehra k džihádu,

který otevřel Pandořinu skříňku mezinárodního islámského terorismu, jenž se od té doby stále udržuje při životě. To znamenalo zpochybnění samotné podstaty saúdsko-wahhábistického systému, jaký předtím vévodil na Blízkém východě po vítězství zbraní v podobě „uhlovodíků“ v říjnové válce, která proti sobě postavila arabské státy a Izrael a jejíž přezdívkou jako „jomkipurská“ nebo „ramadánová“ válka také vypovídají mnohé o tom, nakolik bude tato válka symbolická pro budoucí „zanesení“ politického prostoru náboženským dogmatem.

Následující stránky jsou věnovány snaze podívat se na tuto chaotická desetiletí z nadhledu a následně se zamyslet nad rýsujícími se východisky z dané situace. Jelikož poslední padesátiletí se časově shodovalo s autorovou zkušeností v roli svědka v terénu, pozorovatele a kronikáře, který se v rámci předmětu svého bádání navíc ještě „zapletl“, jak o tom svědčí rozsudek smrti, jenž nad jeho osobou vynesl tzv. Islámský stát, bylo nezbytné nechat se vést osobní interpretací. Při uvádění a třídění faktů jsem prostě události, které se mi z odstupu jeví jako důležité, promítal do širšího historického kontextu.

První část knihy podává genealogickou syntézu prvních čtyř desetiletí ohraničených říjnovou válkou roku 1973 na jedné straně a bouřemi známými jako „arabské jaro“, k nimž ve skutečnosti došlo v zimě 2010–2011, na straně druhé. Budeme u nich sledovat vzestup islamizace politiky a spirálu džihádu, který postupně zachvacuje planetu – počínaje rokem 1979, kdy válečný stav v Afghánistánu díky americkým provokatérům reaguje na íránskou revoluci a o deset let později přispěje ke zhroucení SSSR. Budeme sledovat tři po sobě jdoucí fáze džihádismu, který 11. září 2001 dramatickou zpětnou reakcí zasáhne Spojené státy a spektakulárním způsobem tak odstartuje nové křesťanské tisíciletí, s nímž se kryje zvláštní začátek tisíciletí islámského.¹ Tato retrospektiva čerpá z půltuctu autorových publikací věnovaných tomuto tématu, počínaje knihou *Le profète et pharaon* (Prorok a faraon) z roku 1984 a prací *Terreur et martyre* (Teror a mučednictví) z roku 2008

1 Nynější 15. islámské století začalo bouřlivými událostmi na Blízkém východě v říjnu 1979. (Pozn. překl.)

konče, přičemž bere v úvahu materiály relevantní pro interpretaci současných klíčových jevů, které vyvstaly ve druhém desetiletí 21. století, a snaží se je utřídit.

A právě tomuto paradoxnímu desetiletí je věnována druhá část knihy – začíná ohromnou nadějí, kterou s sebou v roce 2011 přineslo „arabské jaro“, ale jehož pokračováním bude vyhlášení tzv. Islámského státu a rozšíření islamistického terorismu až na území Evropy. Zmíněné období uzavírá pád „chalífátu“ na podzim roku 2017 včetně znovudobytí Mosulu a Rakky. Analýza této kontradikce – vyústění demokratických povstání, jež vzbudila tolik očekávání, v absolutní hrůznost *Dá'íše* na jedné straně a návrat autoritativních režimů, provázený dalším prosperováním států s povýšeneckými způsoby, a zón bezpráví na straně druhé – čerpá z šetření a výzkumu prováděných na místě na obou stranách Středoziemního moře. Opírá se i o hledání odpovědi na otázky, které je obsaženo v knihách *Passion arabe* (Arabská vášeň) z roku 2013 a *Terreur dans l'Hexagone* (Teror ve Francii) z roku 2015 a podává přehled situace v šesti arabských zemích, které si prošly „arabskou revolucí“ – v Tunisku, Egyptě, Libyi, Bahrajnu, Jemenu a Sýrii –, rozšířený o úvahy týkající se Iráku, neboť právě na rozhraní těchto dvou států se zrodil a vyrostl zrudlý tzv. Islámský stát. Díky jeho pádu na konci roku 2017 máme nezbytný odstup a můžeme se pokusit celý komplex událostí tohoto tragického období pochopit. Snažil jsem se vytvořit souhrnnou tabulku zachycující množství faktů, která jsme se nedávno dozvěděli – nebo jsme je na sobě v nejvyšší možné míře přímo pocítili –, abychom si z nich zaznamenáním bezprostředního dění do dlouhé paměti předchozích desetiletí mohli vzít ponaučení. Levanta a zejména Sýrie, jimž je věnováno nejvíc prostoru, představují jádro této knihy, neboť krize otrásající Středomořím a Blízkým východem dle mého soudu vykrytalizovaly a vyvrcholily právě zde.

A konečně v poslední části nabídneme interpretaci událostí, k nimž došlo v zimě na přelomu let 2017 a 2018, tedy v období, na jehož počátku stojí pád tzv. Islámského státu a ohlášená porážka syrského povstání, a posoudíme význam tektonického zlomu ve sledované oblasti a jasné znaky předznamenávající další vývoj. Tento materiál, získaný velkou většinou z první ruky na cestách po severní Africe a Blíz-

kém východě, nám má umožnit co možná nejlépe zahrnout, v dobrém i zlém, hypotézy scénářů, které pojímají do jednoho celku oba břehy Středozemního moře. Jaký dopad budou mít do budoucna důsledky džihádismu a salafismu, štěpení „sunnitského bloku“ a stávající zmatky na Arabském poloostrově? Potvrdí Írán hegemonii nad oblastí „šíitského půlměsíce“, nebo se jeho úspěchy v konfrontaci s Amerikou Donalda Trampa přemění v Pyrrhovo vítězství? S jakými kompromisy přijde Rusko Vladimira Putina, jež se zapletením do syrského konfliktu znovu stalo velkou mocností, a jaké arbitráže lze od něho očekávat mezi tak nepravděpodobnými spojenci jako Izrael, Saúdská Arábie, Turecko a Írán? A co Evropa, nacházející se opět uprostřed krizové zóny a zranitelná především ze strany pobřeží Středozemního moře, jímž dnes proudí teroristé a uprchlíci? Podaří se jí překonat vlastní pasivitu a znovu se prosadit do hlavní geopolitické role? Utlumená blokací ze strany svých vlastních institucí bezmocně přihlíží odstředivému tlaku stran na extrémní pravici stejně jako levičáckému populismu namíchanému s islamismem.

Nezájem americké supervelmoci, nyní hlavního producenta ropy a plynu z břidlic, o oblast Blízkého východu a Středomoří, jehož počátek spadá do období vlády Baracka Obamy a který okázale potvrzuje i jeho nástupce Donald Trump, nutí Evropu, aby převzala odpovědnost. Za této konfigurace je regenerace Levanty hlavní výzvou. Tato oblast byla připravena o své kinetické síly, když nejspodnikavější část její populace emigrovala ke břehům Zálivu. Právě na něj přitom dopadá strukturální pokles cen ropy po masakrech, které vyčerpaly protivníky zúčastněné v konfliktu. Opětovné potvrzení Levanty na rozhraní mezi Evropou a Blízkým východem, tak důležitém pro jejich vzájemnou kontinuitu, je jednou z cest, již je třeba prorazit a zabránit tak kulturnímu střetu, který by udržoval v chodu krize, jež jsme zažívali během uplynulých desetiletí. A právě k tomu by naše kniha chtěla skrovným dílem přispět definováním obrysů této naléhavé potřeby, zásadní pro budování naší budoucnosti – mimo dosah chaosu.

ČÁST PRVNÍ
BAREL A KORÁN

KAPITOLA PRVNÍ
ISLAMIZACE
POLITICKÉHO ŘÁDU
(1973–1979)

SOMRAK ARABSKÉHO NACIONALISMU

Poukázáním na říjnovou válku roku 1973 jako na spouštěče chaosu na Blízkém východě – který se 11. září 2001 rozšířil do světa a vyvrcholil vznikem „Islámského státu“ v letech 2014–2017 – míříme především na tehdejší významný kulturní rozchod s politickou elitou, která se chopila moci v době dekolonizace. Její nejproslulejší vůdci – egyptský prezident Gamál Násir, tuniský prezident Habíb Burgiba –, její emblematické strany, Baas v Sýrii a Iráku, OOP v Palestině, zaujaly odstup od tradiční islámské legitimizace, kterou využívaly muslimské dynastie k upevnování své moci od dob Prorokova kázání a jím zavedeného společenského řádu v Medíně a Mekce na počátku islámského kalendáře (622 n. l.).

Až do šedesátých let strana Baas i tuniská Neo Destur hlásaly odlnu „církve“ (náboženských institucí) od státu ve stejné míře, jak ji prosadil Mustafa Kemal Atatürk, když Osmanskou říši nahradil Tureckou republikou, nebo íránský šáh Muhammad Rezá Pahlaví na svém dvoře. Sám Násir, kte-

rý opanoval tisíciletou mešitu-univerzitu al-Azhar a udělal z ní nástroj své propagandy na podporu třetího světa, se sice ochotně zúčastňoval páteční modlitby, aby se přiblížil zbožnosti egyptských lidových mas, a přitom hýřil antiklerikálními vtipy. Navíc nemilosrdně pronásledoval Muslimské bratrstvo, lůno politického islamismu na březích Nilu ve 20. století. Tuto organizaci založil v roce 1928 šejch Hasan al-Banná ve městě Ismáílíja, v hlavním městě mezinárodní enklávy Suezského kanálu na egyptském území, jež je symbolem evropské koloniální nadvlády. Cílem bratrstva bylo pozvednout pochodeň po zániku osmanského chalífátu Atatürkovým přičiněním v roce 1924. Násirovi, který se po vojenském převratu v roce 1952, uskutečněném spolu s vojenskými druhy z Hnutí svobodných důstojníků, chopil moci, Muslimské bratrstvo zpočátku tleskalo, neboť v něm spatřovalo světskou páku, jež se postará o zřízení státu založeného na dodržování práva šarí'a - zákona opírajícího se o posvátné texty. Konflikt mezi oběma partnery, z nichž se náhle stali protivníci, se projevil zrušením organizace v roce 1954 a odsouzením několika jejích vůdců k trestu smrti oběšením. Ti, kterým se podařilo odejít do exilu, se uchýlili na Arabský poloostrov, kde pracovali svůj způsob šíření víry, proselytismus. Ostatní členové bratrstva tvořící jeho jádro byli pozatýkáni a uvězněni v táborech s přísným režimem, kde bylo na denním pořádku mučení. Mezi nimi se nacházel i budoucí hlavní ideolog současného džihádismu, aktivista a literát Sajjid Qutb.

Tato orientální sekularizace však představovala jen simulaci demokratického laicismu na evropské půdě. Především proto, že politika a náboženství ve skutečnosti neexistovaly odděleně, ale spíš na základě podřízení kulturních institucí, samozřejmě zakrnělých, nástrojům moci za účelem společenské kontroly nebo proto, aby dosvědčily, že islám je kompatibilní s nacionalistickou, a dokonce oficiální socialistickou doktrínou. Dále pak hlavně proto, že vládu si silou vydobýly elity, které se chopily příležitosti a využily procesu boje za nezávislost bez ohledu na jeho způsoby a podmínky. Navzdory příslibu demokracie, u nějž se předpokládalo, že vyhoví tužbám bývalých kolonizovaných národů po svobodě, nakonec došlo k tomu, že se jen změnili jejich páni a ony jen přešly pod chomout vojenských, dynastických nebo stranic-

kých klik, jejichž ruka, byť domorodá, byla nakonec stejně těžká, ne-li ještě těžší než ruka Evropanů.

To vše provázely chabé výkony v oblasti ekonomické a sociální a volání po spravedlnosti a pozitivním právu nebylo ničím jiným než lživým diskurzem despotismu. V arabských státech na Blízkém východě a zejména v zemích, jež byly „bitevním polem“, tedy sousedících s Izraelem, se tato zpronevěra ospravedlňovala urgentní nutností boje s nepřítelem. Antisionismus totiž představoval třetí fázi nacionalismu, v 19. století zpočátku namířeného proti osmanské nadvládě a počátkem 20. století proti evropské kuratele. Usazení Židů v srdci Levanty a na palestinském území tedy bylo vnímáno jako poslední pozůstatek nenáviděného kolonialismu. Proto si jeho odstranění brala arabská politická rétorika za permanentní cíl.

Tento nacionalismus ještě posílilo ponížení z *nakby* („katastrofy“), jež postihla arabská vojska v roce 1948, a vyhlášení Izraele Benem Gurionem 15. května, poté následovala Suezská krize v roce 1956, kdy americký a sovětský tlak přiměl vojenské síly tripartitní anglo-francouzsko-izraelské výpravy ke stažení z kanálu znárodněného Násirem. Káhira se však přeorientovala na SSSR a zavedla socialismus podle sovětského vzoru. Ovšem dokonalou porážku arabskému nacionalismu uštědřila šestidenní válka v červnu 1967, rozpoutaná bleskovou leteckou ofenzivou Izraele poté, co egyptský *raís* (prezident) nařídil námořní blokádu Tiranské úžiny umožňující vstup do Akabského zálivu, aby bránil zásobování izraelského přístavu Ejlat. Ejlatskému vojsku se však podařilo dobýt Sinajský poloostrov, pásmo Gazy i Západní břeh Jordánu včetně východního Jeruzaléma a Golanských výšin. Přes ohromné územní ztráty tato blesková válka znamenala konečnou morální prohru arabských vůdců, kteří vzešli z nezávislosti a jejichž rétorika tváří v tvář reálné vojenské konfrontaci náhle splaskla jako nafukovací balónek.

Pro Egypt byla tato *naksa* (porážka) poslední kapkou v řadě vnějších i vnitřních ran osudu. Jeho armáda se nechala napálit v nákladné a krvavé výpravě do Jemenu, kde od roku 1962 pomáhala republikánským silám proti rojalistům podporovaným ze Saúdské Arábie. Násir dal navíc v roce 1966, kdy čelil lidové nespokojenosti, popravit Sajjida Qutba, hlavní-

ho ideologa Muslimského bratrstva. Ten krátce předtím vydal svůj manifest *Milníky na cestě*,² „manuál“ radikálního islami-
smu. V tomto pro džihádisty následující generace zakladatel-
ském textu autor používá vězení, kde jsou aktivisté mučeni,
jako dokonalou metonymií pro nenáviděný arabský naciona-
lismus, když ho označuje pojmem *džáhilíja* – „období nevědo-
mosti“ nebo též „barbarství“, což je výraz užívaný ve svatých
textech pro označení Arábie v době před příchodem proroka
Muhammada, již Prorok zničil, aby nastolil islám. Qutb se do-
volává téhož – zničení „džáhilíje“ 20. století, tedy násirismu
jako jeho odrůdy –, a to všemi dostupnými prostředky, zejmé-
na však „hnutím“ (*haraka*), jímž míní ozbrojený džihád. Ex-
komunikací (*takfír*) vládnoucího režimu, který prohlašuje za
„odpadlíka“, se kniha *Milníky na cestě* dovolává náboženské
legitimity s cílem ospravedlnit posvátné násilí vedené proti
státu. Tato forma puče – která nemá u Muslimského bratrstva
jednohlasou podporu – vytvoří uvnitř organizace „radikální“
proud zaslíbený následnému vlastnímu neomezenému šíře-
ní, Afghánistánem počínaje a al-Káidou konče. V roce 1966
přichází trest v podobě Qutbovy popravky – rok nato porážka
v šestidenní válce. Mnozí z Qutbových učedníků jsou přesvěd-
čeni, že je to odplata Alláhem seslaná na Násira za to, že se
provinil na Jeho mučedníkovi.

Prezident podává demisi a pak se za skandování davu de-
filujícího napříč Egyptem, který ho vyzývá: „Násire, vrať se!“,
opět ujímá moci. O tři roky později však umírá a arabistický
ideál, který ztělesňoval, umírá s ním. Politický islamismus se
ponoří do velkého prázdna – v říjnu 1973 si ovšem najde úžas-
nou páku ke svému probuzení.

Egypt je v šestidenní válce hlavním poraženým. Porážku
utrpěl i násirovský nacionalismus, jež na nějaký čas nahra-
dila palestinská kauza usilující o emancipaci od arabských
států. Nový vůdce Organizace pro osvobození Palestiny Jásir
Arafát v roce 1969 setřese poručnictví Káhiry a udělá si zá-
kladnu z Jordánska, kde žije mnoho palestinských uprchlíků,
aby mohl vést ozbrojený boj proti Izraeli. Palestinské orga-

2 *Milníky na cestě*, přel. Miloš Mendel, Academia 2013.

nizace takto pokoušející autoritu krále Husajna I. svůj tlak nakonec ještě zvýšily. Ten dosáhl vrcholu, když Lidová fronta pro osvobození Palestiny, marxistická strana v čele s Georgem Habašem, 6. září 1970 na jordánském letišti ve městě Zarqa unesla tři linková letadla. Následná represe měla na svědomí životy několika tisíc Palestinců. Po procesu, který o tři týdny později uvedly do pohybu káhirske smlouvy mezi Arafátem, Husajnem I. a Násirem – a po jejichž uzavření Násir umírá –, palestinské ozbrojené skupiny nakonec z Jordánska odejdou. Opět se stáhnou do uprchlických táborů v Libanonu, nejslabší zemi regionu. Tam se stanou katalyzátorem rozkladu této země, k němuž dojde o pět let později, a zároveň i postupné destrukce Levanty, jež bude následovat, a to v kontextu, který se zcela proměnil v důsledku islamizace politiky, k níž zavdává podnět nová saúdská hegemonie vzešlá z konfliktu v říjnu 1973.

RAMADÁNOVÁ VÁLKA V ŘÍJNU 1973: ROPNÁ ZBRAŇ A PROTODŽIHÁD

Násirův nástupce Anwar as-Sádát se ujme funkce ještě téhož měsíce, v září 1970, jako kompromisní kandidát vzešlý z rozštěpeného generálního štábu. Nemá to lehké, protože o něm koluje množství lidových *nukat* (vtipů), v nichž je líčen jako hlupák. Tlak, který je na něho vyvíjen, je o to silnější, neboť se od něho očekává, že smyje potupu z června 1967 ofenzivou, na niž ovšem momentálně nemá žádné prostředky. Tento mazaný venkovan pocházející z vesnice v deltě Nilu přesto dokáže, podobně jako francouzský král Ludvík Napoleon Bonaparte, převzít všechny, kdo ho podceňovali, s výjimkou džihádistů, kteří ho nakonec zavraždí. V mládí měl blízko k Muslimským bratřím, proto je propustí na svobodu a nenápadně jim pomáhá v šíření jejich víry v univerzitních nebo marxistických centrech. Jeho nejostřejšími odpůrci se stanou levicoví násirovci. Ti budou během několika let odstraněni a kontrolu nad studentským aktivismem převezmou *al-gama'át al-islámíja* (islámská sdružení hlásící se ke Qutbovu učení).

V téže době Sádát s pomocí svých sovětských vojenských poradců napojených na syrského prezidenta Háfize Asada,

který se dostal k moci podobně jako on v důsledku porážky, připravuje útok na izraelské pozice. Došlo k němu 6. října 1973 s maximálním využitím momentu překvapení v době židovského půstu Jom Kipur, kdy se život v Izraeli tradičně zpomalí. Egyptské jednotky zaútočily na Bar-Levovu linii, opevnění z východní strany Suezského průplavu, a Syřané pronikli na Golanské výšiny obsazené Izraelem od roku 1967. Za úspěch v tomto prvním průlomu si oba vůdci vyslouží oslavná přízviska jako „hrdinný bojovník překročení průplavu“ (*batal al-^cubúr*) pro Sádáta a „říjnový lev“ (*Asad tišrín*) pro Asada, jehož příjmení v arabštině značí „lev“. Avšak konečné vyústění války, které zachránilo čest arabských vůdců, by nejspíš nemělo stejnou podobu, pokud by rozhodným způsobem nezasáhly Saúdská Arábie a ropné monarchie Arabského poloostrova a nenapravily situaci po vítězné protiofenzivě, již rozpoutaly izraelské obranné síly (Tsahal). Ty přepluly Suezský průplav a tak obklíčily třetí egyptskou armádu a dosáhly 101. kilometru silnice ze Suezu do Káhiry. Současně pronikly i do Sýrie a dostaly se do čtyřicetikilometrové vzdálenosti od Damašku. Tento postup jim umožnil americký vojenský letecký most, jehož prostřednictvím byl hebrejský stát každodenně zásobován. Ve dnech 16. a 17. října se arabské země produkující ropu setkaly v Kuvajtu a rozhodly o odvetě formou jednostranného navýšení cen ropy a měsíčního snížení jejího vývozu o 5 procent, a navíc ještě o evakuaci okupovaných území a uznání práv Palestinců. Král Saúdské Arábie Fajsál 20. října vyhlásil embargo na dodávky do Spojených států a Nizozemska, „které podporují Izrael“. To bude osudná zbraň – tvář arabských vůdců na bitevním poli byla zachráněna, ale tato politicko-vojenská epizoda otrásla světovým řádem, neboť z příjmů z prodeje ropy udělala jeden z hlavních vektorů moci na světě a udělila těm, kteří ho kontrolují, přemrštěný vliv. Ceny této komodity během několika dnů vzrostly čtyřnásobně. Ekonomický tlak, který z arabsko-izraelského konfliktu udělal vnitropolitický problém všech zemí dovážejících ropu a zemní plyn, měl okamžitě za následek zmaření vítězné protiofenzivy židovského státu. Sádáta a Asada zachránil Fajsál spolu s naftovými emíry. Tel-Aviv pod nátlakem USA a Západu, vyplašených tím, jak se inflace odrazí na jejich obchodní bilanci, souhlasí s příměří. Ropné monarchie udělají kroky k upevnění své převahy

a využijí svého bohatství, jež pohádkově vzrostlo prudkým nárůstem kurzů cen ropy, k financování disperze rigoristické, konzervativní ideologie do celého sunnitského světa. Bude však pro ně obtížné zavřít džina džihádu zpět do láhve, z níž ho vypustily, a samy se stanou jeho oběťmi.

Velká část arabské lidové literatury staví do protikladu porážku z roku 1967 a „vítězství“ z roku 1973, přičemž tu první připisuje bezbožnosti násirovského režimu a vítězství jasné zbožnosti projevující se během této války, jež se odehrála během ramadánu, a nabyla tak legálního rozměru džihádu. Během tohoto požehnaného měsíce se totiž od svítání do setmění povinně dodržuje půst, což je podmínka málo příhodná k vojenským operacím. V případě džihádu však tento imperativ může být porušen, neboť pokud by se obec věřících nacházela ve stavu oslabení a nemohla by proto bojovat, hrozilo by jí, že nepříteli podlehne, což by ohrozilo nepomíjelnost samotného islámu. Aby tedy vojáci mohli sníst svou denní dávku potravin, egyptští a syrští ulemové na popud orgánů politické moci prohlásili, že ramadánová válka je džihád. Tak se stalo, že rozměr džihádu získal i střet doprovázející světové hnutí, které přisoudilo konečné vítězství ropným monarchiím známým svým striktním rigorismem. Jiné poučné komentáře srovnávají v témže duchu volání *Alláhu akbar*, jež vojenské oddíly v roce 1973 dovedlo k úspěchu, s provoláváním „Země! Vzduch! Moře!“, které vojákům v roce 1967 předepsali bezbožní velitelé a jež vedlo k neodvratné porážce.

Použití ropy jako zbraně v říjnu 1973 se rovněž vписuje do překrucování saúdsko-amerického vztahu zformalizovaného dohodou mezi Franklinem D. Rooseveltem a králem Ibn Saúdem ze 14. února 1945, uzavřenou na palubě křižníku *Quincy*, kotvícího v hořkých jezerech Suezského průplavu. Prezident Spojených států tehdy přicestoval přímo z Jalty ve snaze zabezpečit zásobování Západu ropou z perspektivy konfliktního „rozdělení světa“ se Sovětským svazem, zajištěným díky ázerbajdžánským a sibiřským ropným ložiskům. Spojené státy využily oslabení britských vojsk na konci druhé světové války a převzaly štafetu od Spojeného království, aby zajistily ochranu saúdské monarchie výměnou za využívání jejich zásob prostřednictvím americké společnosti Aramco (Arabian American Oil Company). Tato „svatovalentinská“ dohoda s da-

tem příznivým pro nepomíjivé závazky byla hlavním důvodem americké přítomnosti na Blízkém východě a předcházela vztahu s židovským státem, jehož největším dodavatelem zbraní pro válku v roce 1967 (kdy letadla Mirage a Dassault sehrála klíčovou roli v izraelském vítězství) bude Francie. Spojené státy během suezské výpravy v roce 1956 požadovaly stažení izraelských oddílů ze Sinaje – jakož i anglo-francouzských parašutistů z průplavu kanálu, čímž prokázali, že izraelské zájmy pro ně nejsou prioritou. Teprve až když francouzský prezident Charles de Gaulle v zásobování Tel-Avivu zbraněmi odmítl pokračovat (to se stalo po slavné tiskové konferenci, která se konala 27. listopadu 1967 a na níž kritizoval okupaci území zabraného v rámci šestidenní války), převzal štafetu ve vojenské podpoře Washington a v neprospěch paktu z *Quincy* nad dealem s ropou upřednostnil vítězství obrany Izraele. Saúdská strana pak neměla problém v říjnu 1973 dohodu porušit. Stalo se tak v době, kdy zvyšování cen ropy ze střednědobého hlediska dělalo vrásky na čele americkým podnikatelům v Texasu – mezi nimiž byla i společnost Zapata Petroleum Company, kterou v roce 1953 založil budoucí prezident George H. W. Bush. To umožnilo navázat plodné vztahy ve Spojených státech. Změna poměru sil ve prospěch zemí produkujících ropu každopádně dala těmto státům možnost znárodňovat cizí ropné společnosti přítomné na jejich půdě a pobírat dividendy přímo od nich, místo aby se spokojovaly s licenčními poplatky, které jim doposud plynuly od sedmi „hlavních“ ropných společnostech, tak zvaných *Sedmi sester*, čímž bohatství ropných monarchií dál rostlo a jejich vliv sílil, což jim umožnilo přestavět Blízký východ a postoupit vpřed v reislamizaci politického řádu v tomto regionu.

POZVOLNÁ ISLAMIZACE SPOLEČNOSTÍ

Jedním z nástrojů saúdské zahraniční politiky bylo šíření wahábského konzervativního sunnismu, který měl podryvat vliv učení univerzity al-Azhar v Káhiře, Násirem využívaný k propagaci myšlenky o slučitelnosti islámu se socialismem na nejrůznějších místech světa. Byl to vedlejší produkt studené války a každý tábor se tuto víru usilovně snažil zužitkovat.

Za stejným účelem ve chvíli, kdy se egyptské oddíly vycvičené Sovětským svazem vylodily v Jemenu a ohrožovaly saúdskou hranici, založil korunní princ Fajsal v Mekce 15. prosince 1962 Světovou islámskou ligu. V rámci významné konfrontace mezi Moskvou a Washingtonem však tato organizace hrála do roku 1973 jen druhotnou roli, stejně jako spojenci obou mocností, jejichž slovník využíval jiný rejstřík a v němž měla náboženská otázka jen vedlejší místo. A i poté, co hrozba násirismu pominula, liga těžila z ohromných finančních prostředků, které měla díky závratnému zvyšování cen ropy. Tak mohla šířit vliv Saúdské Arábie všude, kde se dalo, a udělat z této země centrum nového regionálního a mezinárodního prostoru islámského významu. Důležité bylo, aby posilovala svou rodící se hegemonii a díky tomuto charitativnímu a směřovanému mecenášství ospravedlňovala fakt, že příjmy jdou těm nejne-smířitelnějším sunnitům jako odměna za jejich mimořádnou virtuozitu. Liga se v rámci své náboženské skupiny zdržela veškerých sporů, které by mohly omezit její vliv - předsevzala si, že bude bojovat proti „inovacím pokřivujícím čisté a autentické poselství původního islámu“ (na mušce měla zejména mystický sufismus), a proto veškerý svůj prostor poskytla Muslimským bratřím, v té době považovaným za spojence v globálním plánu islamizace společností a za lepší znalce moderního světa, jež bylo třeba obrátit na islám, než jakým se jevil establishment saúdských ulemů.

Ve druhé polovině sedmdesátých let, v době, kdy nezaměstnanost vyvolaná hospodářskou krizí, již způsobilo zčtyřnásobení cen ropy, tvrdě doléhala právě na masy evropských muslimů, většinou pracujících přistěhovalců, začala Liga na starém kontinentu otvírat kanceláře a mešity. Jejím cílem bylo dohlížet na rodící se islamizační hnutí v prostředí zasaženém krizí identity, jak se v něm náhodně usazovaly miliony jedinců, které se rozhodly zůstat v zemi, v níž se jim dostalo přijetí, třebaže místa pro nekvalifikované síly tam ve velkém měřítku zanikala.

Liga se zaměřila i na Egypt, vysílený ohromnými vojenskými výdaji a zatížený břemenem svého demografického vývoje. Ten díky dlouhé prestižní historii univerzity al-Azhar a hojně zastoupenému salafisty nenáviděnému sufismu totiž dál zůstával potenciálním opozičním polem šíření wahhábi-

smu. Bylo třeba držet ho nad vodou, avšak ve stálé závislosti a do budoucna vymítat každý náznak vůle být protiváhou nového dominantního postavení Saúdské Arábie. Věci islamizace osobně prospěl sám Sádát tím, že oficiálně navštívil Jeruzalém a 20. listopadu 1977 pronesl projev v Knesetu, za což ho arabský svět dal do klatby. Stavěl na odív *zbibu* („hrozinku“), jak v Egyptě nazývají hnědou bradavičku na čele, jíž se vyznačují zbožní věřící, kteří pětkrát denně při modlitbách padají na tvář. Ke své titulatuře si přibral jméno Muhammad – jež dřív nepoužíval – a svůj titul rozšířil na „věřící prezident“ (*ar-raís al-mu'min*). V Egyptě vyrostly nové ohromné mešity se zelenými neonovými motivy a jejich na maximum nastavené tlampače vynikaly nad městskou kakofonií. Letecká společnost Egypt Air měla zákaz podávat alkohol. Muslimští bratři, kteří za Násira museli odejít do exilu v Zálivu, se vrátili a investovali své petrodolary do islámských bank kompatibilních se šaríatskými příkazy. Během desetiletí, kdy byl Sádát prezidentem, se lidský reliéf země změnil kvůli hromadnému zahalování egyptských žen.

Tato opatření měla preventivní funkci – přimět obyvatelstvo přesycené antisionistickou propagandou, aby udělalo obrat o 180 stupňů, který stanovila mírová smlouva uzavřená s Izraelem v roce 1979. Nezabránila však tomu, aby se popíraný islamismus radikalizoval. Disponoval úrodným kulturním humusem, a tak mohl zapustit kořeny dostatečně hluboko. A strhnout s sebou i „věřícího prezidenta“. Na toho byl 6. října 1981 během vojenské přehlídky oslavující „hrdinu“, který osm let předtím „překonal“ Suezský průplav, spáchán atentát „organizací Džihád“. Za tohoto nepopulárního faraona bylo v Egyptě prolito jen málo slz, jak jsem sám mohl konstatovat, protože jsem tehdy v Káhiře pobýval. Mezi jízlivými vtipy typickými pro egyptský smysl pro humor, které se šířily ve společnosti, jeden z nejznámějších vypráví o tom, jak metař, který zametal zem pod čestnou tribunou den po Sádátově smrti, našel na zemi cosi jako „hrozinku“: „Co je tohle? Ale vždyť to je prezidentova *zbiba!*“ Tím chtěl říct, že okázalé vystavování jeho vlastní zbožnosti uprostřed čela bylo jen předstírané.

Druhým rozhodujícím indikátorem stupňování islamizace na Blízkém východě byla občanská válka v Libanonu,

neboť v náboženských kategoriích nově definovala repertoár politické mobilizace. Ta byla dosud určována nacionalismem, nyní se však vyostřila zaměřením „palestinského odporu“ proti „sionistickému nepříteli“, navíc v době světové konfrontace sovětského a amerického bloku, jejíž se stávala součástí. Palestinská vojenská přítomnost v Libanonu byla potvrzena tajnými dohodami podepsanými v Káhiře 3. listopadu 1969 mezi vůdcem libanonské armády a Jásirem Arafátem, které tak vytvořily na jihu země hraničící s Izraelem jakýsi stát ve státě. K tomu se po masakrech z „černého září“ roku 1970 v Jordánsku připojili noví bojovníci, kteří přišli z této země a postupně se usazovali v Libanonu s ručením Arabských zemí. Těm šlo o to, zachránit si tvář vůči vlastnímu obyvatelstvu a vytvořit ohnisko v blízkosti „sionistické entity“, proto ta nutnost udržovat tlak formou středně intenzivní guerilly. Imaginární odpor dosáhl svého vrcholu, posilován v kontrastu s politovánímhodným přispěním arabských vojsk během šestidenní války. Titulky levičáckých plátků vycházejících v pařížské Latinské čtvrti, kde jsem tehdy chodil na lyceum, v těch letech hlásaly: „Palestinský odpor smete dohody z Káhiry“ a „Cesta do Jeruzaléma vede přes Ammán, Bejrút a Káhiru“, čímž dávaly najevo, že z pohledu globálního boje za nastolení celosvětového socialismu jsou pro ně „sionistická entita“ a „arabské buržoazie“ jedno a totéž.

Tyto grandiózní projekty marxistického mesianismu se naplnit nepodařilo, naproti tomu křehká konfesijní rovnováha Libanonu byla usazením ozbrojeného hnutí na jeho území, ryze palestinského vzhledem k jeho národní identitě, zcela rozvrácena. To se v mozaice země cedrů jeví jako síla muslimská, konkrétně sunnitská, to znamená ani křesťanská, ani šíitská. Maronité, pro něž v roce 1920 Francie jako jejich plnomocný zástupce vytvořila Libanon a mnohým z nich tím zajistila blahobyt umožňující zahájit demografický přechod středních tříd, teď byla svědkem toho, jak jejich zastoupení v rámci populace země oslabuje. Naopak zbídačená a sociálně vyloučená šíitská masa zažívala významný rozvoj, který se projevil vyliďňováním venkova a výstavbou gigantického „předměstí“ (*dáhija*) v jižní části Bejrútu. Šíité byli během první poloviny sedmdesátých let, kdy se mezi muslimy nerozlišovalo (tedy ještě před íránskou revolucí z let 1978–1979, jež zvláštní iden-

titu této odnože velebila), v Libanonu vnímání jako věřící vyznávající islám a sunnitští hodnostáři, z jejichž středu byl volen předseda vlády (prezident republiky, který tehdy držel faktickou moc, musel být podle ústavy maronitský křesťan), je řadili mezi své ovečky. V tomtéž kontextu pak vznik ozbrojených palestinských organizací posiloval muslimy jako celek, aby mohli vyvíjet tlak za účelem reformování politického systému ve svůj prospěch a k újmě křesťanů. Palestinci, lokalizovaní blízko hranic s Izraelem na jihu obývaném z velké většiny šíiity, s nimi udržovali složitý vztah. První šíitské strany jako Amal nebo Hnutí vydědenců imáma Músy as-Sadra pomáhal v polovině sedmdesátých let zakládat Arafátův zástupce Abú Džihád. Ovšem kvůli územním konfliktům a tomu, že izraelská bombardování jako odvetná opatření v reakci na palestinské ostřelování raketami kaťuša z libanonských pozic zasahovala celý jih země, tam pochopitelně vládlo napětí. Během íránské revoluce v roce 1978 Arafát nabídl Chomejnímu organizační pomoc a pak ho žádal o fatvy ve prospěch „palestinské revoluce“, aby oslabil nepřátelství ze strany šíitských obyvatel. Avšak rozšíření izraelských útoků od roku 1972 vztahy mezi libanonským státem, zejména jeho křesťanskou složkou, a Palestinci, celkově velmi poškodilo.

Souhrn těchto faktorů vysvětluje rozpoutání občanské války 13. dubna 1975, když autobus převážející Palestince přepadli příslušníci falangistických (maronitských) milicí a sedmadvacet cestujících usmrtili. „Islámsko-pokrokový“ tábor, v němž byla určující palebná síla palestinských organizací, svou odpovědí následně získal vojenskou výhodu, zpočátku s přispěním Sýrie. V červnu 1976 však poslal do Libanonu svou armádu Háfiz Asad, aby obnovila rovnováhu v jeho prospěch. Syrská okupace velké části Libanonu pak potrvá téměř tři desetiletí a skončí až v roce 2005. Pokud jde o četná oživení občanské války ovlivněná mimo jiné izraelskou invazí na jihu Libanonu v roce 1978 a pak v letech 1982–1985 na jeho celém území až po předměstí hlavního města, únosy západních rukojmí počínaje tímto datem, jakož i bratrovražedné konflikty mezi křesťanskými frakcemi, přece jen si zapamatujme dvě významné skutečnosti. Především je to vytvoření Hizballáhu, který spatří světlo světa koncem roku 1982 a dosáhne toho, že od roku 1985 bude existovat i oficiálně. Tato strana se zro-

dila z podnětu chomejnistického Íránu a o tři desetiletí později, poté co roli odporu vůči Izraeli přebere OOP, ovládne libanonský politický život. Dohody, které byly následně v roce 1989 podepsány v saúdskoarabském Táifu, utvrzují porážku křesťanů tím, že moc maronitského prezidenta republiky přejde na sunnitského premiéra. Z této operace nejvíc vytěží libanonsko-saúdský miliardář Rafiq Harírí, který bude tuto funkci zastávat opakovaně a prostřednictvím projektu Solidere bude obnovovat zničené centrum Bejrútu ve snaze znovu oživit hospodářství. To potrvá až do jeho smrti 14. února 2005, kdy na něj bude v metropoli, nesoucí tak výraznou stopu jeho úsilí, spáchán atentát.

Toto zjevné přehoupnutí Libanonu do sunitského prostoru se projeví vybudováním obrovské „Harírího mešity“ v těsném sousedství antické maronitské katedrály, kterou svou masou doslova ušlapává, a to přímo na demarkační čáře mezi křesťanskou a muslimskou zónou hlavního města. Dohody z Táifu viditelně odsunují křesťany na okraj ve prospěch muslimů a ve skutečnosti znamenají marný pokus sunnitů blokovat nezadržitelný růst moci šíitské komunity, která se z demografického hlediska stala nejsilnější v zemi, navíc prostřednictvím Hizballáhu podporovaná a vyzbrojovaná Íránem. Pro pochopení logiky vzednutí šíitské síly konkurující v *prostoru islámského kontextu* Saúdské Arábie – jehož důsledkem je jeho vyústění v občanskou válku v Sýrii v roce 2018 – je třeba pohlížet na události klíčového roku 1979 z nadhledu. Tento rok začíná v únoru návratem Chomejního do Teheránu a končí Štědrým dnem, který je ve znamení sovětské invaze do Afghánistánu a počátkem sunnitského džihádu v této zemi. A to v době, kdy je ve Washingtonu v březnu podepsána mírová úmluva mezi Izraelem a Egyptem.

KLÍČOVÝ ROK 1979: RIVALITA MEZI ŠÍITY A SUNNITY

Ze zvýšení cen za barel vydatně těžil stejně jako všechny ostatní země produkující ropu i Írán, třebaže se jako ne-arabský stát rozhodnutí o embargu v říjnu 1973 neúčastnil. Íránský šáh Muhammad Rezá Pahlaví však následně vsadil

na nabídkovou válku, protože ve zčtyřnásobení kurzů spatřoval možnost udělat ze své země jednu z největších světových mocností. Na reklamních stránkách mezinárodního tisku demonstroval přehnané ambice, v rámci iránského jaderného programu usiloval o účast v evropské nukleární agentuře Eurodif a dělal vrásky svým sousedům ze Zálivu, kteří se obávali jeho nadvlády v oblasti. Jeho megalomanií financovanou díky závratnému zvyšování ropné renty ilustrovaly okázalé oslavy na počest výročí 2500 let od založení perské říše, pořádané v blízkosti starověké Persepolis, které ho přišly na miliardy dolarů. Těžili z ní jeho hlavní přísluhovači – armáda a státní aparát, ovšem na úkor početné občanské společnosti, držené zkrátka a sužované násilným policejním útlakem. Odcizení tradičním středním třídám ztělesňovaným obchodníky bazaru a šíitským duchovenstvem, které z nich vyšlo, napomohlo vzniku krizové společenské situace, navíc ještě ztěžované přílivem venkovského obyvatelstva. To do měst přitáhly zklamání naděje, že by mohlo mít podíl na maně z ropy, ovšem nyní tvořilo ohromný proletariát „vyděděnců“. V tomto kontextu se mnozí držitelé velkorysých příjmů, kteří byli po desítkách tisíc posíláni studovat na Západ, aby vybudovali Írán budoucnosti, otočili proti imperiálnímu autokratickému a zkorumpovanému režimu.

Když chtěl prezident Jimmy Carter po svém předchůdci Richardu Nixonovi „umravnit“ zahraniční politiku, iránský šáh dal během své návštěvy Spojených států v listopadu 1977 ostře najevo svůj nesouhlas. Slzný plyn použitý na rozeznání studentů a aktivistů, z velké většiny marxistického nebo levicového přesvědčení, kteří ve Washingtonu oblehli travnatý park National Mall, vítr zanesl do rozárie Bílého domu právě ve chvíli, kdy tam měl monarcha svůj oficiální projev přenášený rozhlasem a televizí. Ten musel být přerušen, neboť řečníkovi se oči zalily slzami a nebyl ho schopen dokončit. Symbolický účinek těchto obrazů nalomil autoritativní systém a dodal iránské opozici odvahu vyjádřit svůj názor. Tímto způsobem americké požadavky na dodržování lidských práv přispívaly k zmírnění útlaku. Stejně jako v Alžírsku v roce 1988 nebo během „arabských povstání“ na počátku desátých let 21. století vzešel kvásek revolučního procesu s přispěním náboženských sil, které tohoto hnutí využily ve svůj prospěch.

Stejně jako v sousedních arabských zemích, kde autokratičtí modernizátoři deklasovali laickost ve službách diktatury a tím kompromitovali legitimitu demokratické opozice, která se dožadovala stejných, i když neautentických ideálů, Pahlavího Írán upřednostnil na jedné straně polarizaci kolem komunistické strany a na straně druhé ty nejzpolitizovanější odbojné skupiny šíitských duchovních.

Navzdory marxisty proklamovanému ateismu existovala mezi těmito dvěma entitami jakási strukturální homotetie: mezi duchovenstvem stejně jako v leninských organizacích vládla hierarchie a nakloněnost účinně střídát slogany a mobilizovat své ovečky na rozdíl od sunnitského světa, kde je náboženská autorita fragmentovaná mezi množství navzájem si konkurující ulemů, což je vzácný předpoklad pro zorganizování revolučního hnutí určeného ke svržení moci. Tato kongruence se projevila množstvím hybridních islámsko-marxistických nebo islámsko-levičáckých skupin podle vzoru nejznámější z nich, Lidových mudžáhidů, jejichž název kombinoval představivost džihádu s populismem. Původcem tohoto zkřížení byl intelektuál °Alí Šarí°atí, narozený v rodině duchovního, který později získal vzdělání ve Francii v Latinské čtvrti. Ve svém překladu díla Frantze Fanona *Les Damnés de la terre* (Psanci této země, 1961) do perštiny, konkrétně do jazyka fársí, reformuloval slovníkem Koránu slavný marxistický protiklad mezi „utlačovanými“ a „utlačovateli“, přičemž první z obou termínů přeložil jako „vydědenci“ (*mostadafin*) a druhý jako „domýšliví“ (*mostakbirin*). Tato adaptace však neprocházela týmiž kategoriemi jako původní model – přidáním silného významu z oblasti morálky, nasyceného religiozitou, umožňovala pohybovat liniemi třídního boje a do skupiny „utlačovaných“ zahrnout všechny šáhovy nepřátele, obchodníky z bazaru počínaje a proletariátem vzešlým z exodu venkova konče. V revolučním procesu a pod ochranou bdělého duchovenstva z pohledu podobné ideologie dávala splynout zbožným středním vrstvám a chudinské městské mládeži, které by ze striktně sociálního hlediska byly protikladné.

Právě díky své politické genialitě ájatolláh Chomejní, odpůrce režimu žijící v letech 1964–1978 nejdřív v iráckém exilu ve svatém šíitském městě Nadžaf a poté v Neauphle-le-

-Château na pařížském předměstí, a to až do svého vítězného návratu 1. února 1979 do Teheránu, dokázal této příležitosti využít a pasovat se na mistra „utlačovaných“. Tímto způsobem se mu podařilo mít pod kontrolou duchovní nástroj, kterého nabyl nikoli hned na začátku, ale až později, a využít ve svůj prospěch levicová hnutí. Ta později zlikvidoval, když zvítězil a vyhlásil svou „Islámskou republiku“. Aby se mu to podařilo, zvolil si cestu paralely salafismu v sunnitském světě a vrátil se k fundamentalistické, „vyčištěné“ formě dogmatu, vzdálené kompromisům, jež mezi sebou v průběhu historie uzavřeli ájatolláhové a vladaři. V jeho doktríně představuje ušlechtilou inkarnaci „utlačovaných“ vnuk proroka Muhammada imám Husajn, který byl v říjnu 680 zabit u Karbalá jako mučedník rukama vojáků sunnitského chalífy Jazída, zatímco šáh je ztělesněním „domýšlivého“ Jazída. Podobným „nárazům“ vystavuje základy víry, jež znovu prochází a nahlíží prizmatem své ideologie, do které zahrnul výzvy současnosti. Tak se Chomejnímu daří vytvořit významnou mobilizaci, která rázem překonala všechny ostatní součásti opozice a imperátorského režimu.

Když se tedy ten, kdo se od té chvíle nechává nazývat „Průvodcem“ islámské revoluce, triumfálně vrátí do Teheránu na palubě letadla společnosti Air France, stane se mimořádně mocnou konkurenční šíitskou silou uvnitř procesu islamizace Blízkého východu, který iniciovalo o šest let dřív saúdské království a jeho sunnitští spojenci u příležitosti ramadánové války a zčtyřnásobení cen ropy. Antagonismus mezi těmito dvěma entitami bude hlavním hybatelem krizí a válek v oblasti po čtyři následující desetiletí, rozšíří se za její hranice a zasáhne zejména Evropu opakovaným vývozem islamistického terorismu na její půdu a braním si za rukojmí populace přistěhovalců muslimského původu, které se tam natrvalo usadily. V souladu s kolísáním kurzů za barel dokonce vyústil v relativizování zlomového bodu, který vedl k vyhranění arabského nacionalismu po získání nezávislosti, konkrétně po izraelsko-palestinského konfliktu, a stal se součástí logiky obou směrů (což je patrné z toho, jak ho vykládá libanonský Hizballáh a jak palestinský Hamás, oba pod vlivem Teheránu). Dynamika antagonismu bude přiživována permanentním soupeřením mezi šíity a sunnity za cenu neustálého zhoršování

chaosu ve společnostech Blízkého východu vzhledem k politické nezodpovědnosti udržované příjmy z ropy, dokud bude růst do výšin nemajících zjevných hranic, a to až do druhé poloviny druhého desetiletí 21. století.

Íránská revoluce tak pro Saúdskou Arábii a její spojence znamenala výzvu značného významu, neboť relativizovala dosah procesu islamizace v duchu sunnitské poslušnosti, postrádající jak společenský výraz, tak hrdinství. Velikost ok v asociační síti mezinárodního salafismu závislá na vůli emírů Arabského poloostrova, finanční podpora, kterou v té době většina z nich poskytuje „internacionále“ Muslimského bratrstva, to vše ztěžuje zažehnutí protiohně vzhledem k nadšení, jež spontánně vlivem tlakové vlny rozpoutaly íránské události v lidových vrstvách muslimského světa jako celku. Tím spíš, že Chomejní ukazuje současně na dva ústřední nepřátele – amerického „Velkého Satana“ (jakož i druhotně „malého Satana“ francouzského, navzdory pohostinnosti, jíž se mu dostalo v Neauphle-le-Château), ale také na ropné monarchie, které líčí jako obyčejné lokaje Spojených států. Když míří na toho prvního, řadí se do stejné názorové linie jako Šarí‘atí v rámci globální sféry vlivu třetího světa a to mu umožňuje přesáhnout hranice pouhého náboženského rozměru a získávat si sympatie, kde se dá, až po Latinskou Ameriku. Vymezením toho druhého aspiruje na překročení svého perského a šíitského naturelu (který zastupuje přibližně 15 procent muslimů) a přebrání vůdcovství celosvětového islámu wahhábítským panovníkům – „Strážcům obou svatých míst“ –, kteří mají dohled nad poutěmi do Mekky a Medíny.

Jednou z komponent džihádu v Afghánistánu je americko-saúdská reakce na íránskou revoluci. Příležitost k ní dala britká odpověď na invazi, již do této země provedla Rudá armáda na Štědrý den roku 1979, tedy právě v roce, který začal návratem Chomejního 1. února do Teheránu. Pokračoval egyptsko-izraelskou mírovou úmluvou z 26. března – svědec tvím o rozbití hlavní regionální linie střetu vedoucí od Blízkého východu a východního Středomoří k Zálivu a centrální Asii. Na rozdíl od sovětských intervencí v Maďarsku roku 1956 a v Československu roku 1968, které vyplynuly z rozdělení sféry vlivu na základě dohod z Jaltské konference a inhibo-

valy veškeré vojenské reakce „Svobodného světa“, znamenal seskok parašutistů na afghánské území a příjezd tanků do Kábulu porušení pravidel nastavených po druhé světové válce. Brežněv v duchu sovětské logiky jednal s cílem zachránit bezprostředně ohroženou moc místních komunistů, proti jejichž ateistickému způsobu šíření víry se stavělo všeobecné povstání této z větší části kmenové venkovské společnosti, silně připoutané k tradičním normám. Pro Bílý dům to po porážce utrpěné ve Vietnamu v roce 1975, následované hned čtyři roky nato ztrátou íránského spojence, znamenalo další nepříznivý moment. Za situace, kdy íránský šáh v Zálivu až dosud zastával roli „četníka“ a chránil tak obrovské zásoby ropy, na něž si dělali záslusk Rusové, šlo o věc značného geopolitického významu. Kromě toho Spojené státy právě utrpěly bezprecedentní pohanu, když se americké velvyslanectví v Teheránu 4. listopadu ocitlo v obležení „studentů v Ímámově linii“ a jeho pracovníci po nezdařeném pokusu o své osvobození zůstali jejich rukojmími. Porušením dohody z Jalty sovětská přítomnost v Afghánistánu ležícím v těsném sousedství s Íránem, kde se součástí revolučních sil stali i místní komunisté z krajně levicové strany Túde (Chomejní se jich čistkami zbaví až následujícího roku), jitřila americkou posedlost představou, že Sověti proniknou k „teplým mořím“, což byla současná variace na anglicko-ruskou „Velkou hru“ v jihozápadní Asii od 19. století.

A konečně rok 1979 z čistě islámského pohledu na svět charakterizovalo drama s velkým symbolickým významem – na 20. listopad připadl první den patnáctého století hidžry, počátku islámského letopočtu. V kontextu doktríny, podle níž v každém století přijde nějaký „obroditel“ (*muhjí*) nebo „mesiáš“ (*mahdí*) a obnoví čistotu víry vůči úchylnkám, obsadila Velkou mešitu v Mekce radikální džihádistická skupina v čele s Džuhajmánem al-Utajbím, členem významného saúdského kmene, protestujícím proti korupci vládnoucí rodiny, která se zaprodala Západu, a usilujícím o uznání svého švagra Abdalláha al-Qahtáního mesiášem. Džuhajmán, spojený s okrajovými mravně nejprísnějšími menšinami salafistického establishmentu království, pustil do oběhu epištoly, z nichž bude o třicet let později z větší části čerpat inspiraci tzv. Islámský stát. Obsazení svatyně bylo ukončeno až po dvou týdnech díky vojenskému zásahu připravenému důstojníky francouz-

ské Zásahové jednotky národního četnictva (GIGN). Tehdy šlo o tajnou operaci, neboť vstup na svaté území (*haram*) muslimům není povolen. Během incidentu došlo k zadržení tisíce poutníků a o život přišlo dvě stě čtyřiačtyřicet osob (z toho sto sedmnáct povstalců), a to přes příkaz nedopustit krveprolití. To vše způsobilo zmátek uvnitř saúdské moci, neboť ta byla vlivem šoku v prvních dnech zcela paralyzována. Nečekanou ránu jí totiž uštědřily wahhábističtější a džihádističtější síly, než byla ona sama, a to během procesu islamizace oblasti, který přitom uvedla do chodu. Zároveň prokázala nezpůsobilost zajistit pořádek na svatých místech, právě ona, která se prohlásila za jejich strážce a holedbala se z toho plynoucím právem vykonávat nadvládu nad světovým islámem, jež si přisuzovala.

Příchod Rudé armády do Kábulu sotva tři týdny po strastiplném zpětném dobytí *haramu* v Mekce znamenal pro saúdskou ambici získat dominantní postavení další výzvu. V doktrinářské geografii bylo totiž možné tento válečný akt interpretovat jako vpád „nevěřících“ (*kuffár*) na „islámskou půdu“ (*dár al-islám*). Na takovou agresi musel podle svatého písma muslimský princ odpovědět okamžitým vyhlášením a uskutečněním příkazu vojenského džihádu, jinak by se dopustil prohřešku. Sovětskou invazi by tak bylo možno číst dvojím komplementárním způsobem: z pohledu Washingtonu šlo o mrzutou epizodu studené války, jíž bylo po neúspěších v Indočíně a ponížení v Íránu nutné zabránit, jinak by Spojené státy mohly přijít o své postavení supervelmoci. Z pohledu Rijádu, jelikož saúdská monarchie aspirovala na hegemonii nad světovým islámem, to musel být džihád. To byl zvolený termín pro pojmenování povstalecké gerily vyzbrojené a vycvičené CIA a spolufinancované petrodolary z Arabského poloostrova – ježž bojovníci zpoza Atlantiku, přezdívaní *Freedom Fighters*, byli vousatí muži, pro něž „svoboda“ znamenala využívání islámského práva šarí'a, jakmile byli z islámské země vypuzeni ruští komunisté. Tento zmátek ve slovníku hluboce svědčil o sémantické islamizaci toho, co se mělo stát posledním střetem studené války a zároveň první z islámských válek současné doby – ať už je nazýváme džihád, loupežný vpád (*ghazu*), legitimní teror (*irháb mašrú'í*) nebo mučednická operace (*amalíja istišhádíja*). Na jejím konci, po stažení So-

větů z Kábulu 5. února 1989, pádu Berlínské zdi 9. listopadu a v bezprostředním sledu příšedším zániku SSSR, nahradí antagonismus mezi komunistickým Východem a kapitalistickým Západem konflikt mezi islamistickým Východem a Západem („bezbožným“, „židovsko-křížáckým“ apod.).

Afghánský džihád umožní zabít dvě mouchy jednou ranou. Na jedné straně se mu podaří dorazit SSSR tím, že ukáže světu oslabení Rudé armády, z níž se stane tygr z papíru. Hluboké příčiny zhroucení sovětského systému bylo třeba hledat dříve, zejména v závodech ve zbrojení se Spojenými státy, které zruinovaly jeho hospodářství, nemluvě o přirozených funkčních nedostatcích plánu ve vztahu k trhu. Na zúčtování se SSSR si však Washington najal bojovníky džihádu. Ti z toho u svých souvěrců získají neobyčejnou prestiž a ve světovém měřítku se prosadí jako nevypočitatelná vojenská teroristická síla, jíž dá tvář Bin Ládín. Na druhé straně toto sunnitské vítězství umožnilo v islámském symbolickém řádu dočasně se vzepřít chomejnístické propagandě tím, že ze Saúdů a jejich spojenců udělalo zachránce muslimské země, kterou napadli ateisté z Kremlu. To vyvolalo zcela novou odpověď Teheránu – tento konflikt se mu podařilo přesunout jinam a sytit mediální pole fatvou odsuzující Salmana Rushdieho k smrti v předvečer odchodu sovětů z Afghánistánu, a tak zastínit jeho účinek.

KAPITOLA DRUHÁ

**VÝPAD MEZINÁRODNÍHO DŽIHÁDU
PROTI „BLÍZKÉMU NEPŘÍTELI“
(1980–1997)**

**BOJ ZA DOHLED NAD ISLAMIZACÍ
V OSMDESÁTÝCH LETECH**

Vývoj na Středním východě ovlivňovaly v osmdesátých letech kromě afghánského džihádu současně i konstantní vzestup islamizace politického rázu a vyhrocování antagonistických vztahů mezi šíitským a sunnitským táborem za účelem získání vlivu. Hlavním bitevním polem byla válka mezi Íránem a Irákem, která trvala od září 1980 do srpna 1988. Vojenský konflikt, za jehož rozpoutáním stál Saddám Husajn a který podporovaly země Západu s cílem zabránit íránské expanzi, měl na svědomí pravděpodobně milion mrtvých a pro Strážce Revoluce a *basídži* („mobilizovaní“) se stal příležitostí k otestování taktiky sebevražedných atentátů – nazývaných jejich komanditisty „mučednické operace“ –, které se po Libanonu a Izraeli následně rozšířily na celém Středním východě, v Evropě, Americe a poté i po celém světě.

Teherán paralelně otevřel neméně významné vedlejší fronty – občanská válka v Libanonu a izraelsko-palestinský